

Pyöreän pöydän keskustelu: vankien lasten yhteydenpito vankilassa olevaan vanhempaan

Osallistujat

Rosi Enroos, tutkijatohtori, Tampereen yliopisto

Mari Heikkilä, sihteeri, VAO Finland ry. (vankien omaiset)

Pirjo Kotkamo, asiantuntija, projektipäällikkö, Ensi- ja turvakotien liitto, Vanhemmat vankilan portilla –hanke

Marjo Liukkonen, sosiaalityön erityisohjaaja, Helsingin vankila

Anu Rita, esittelijäneuvos, eduskunnan oikeusasiamiehen kanslia

Antti Santamäki, pääluottamusmies, Vankilavirkailijain liitto ry.

Tarja Sassi, perhetyön päällikkö, Kriminaalihuollon tukisäätiö

Susanna Schugk-Laulumaa, apulaisjohtaja, Riihimäen vankila

Antti-Jussi Ämmälä, johtaja, Terveiden ja hyvinvoinnin laitos / Vankiterveydenhuollon yksikkö

Alustajat

Paulina Tallroth, hallitusneuvos, oikeusministeriö

Pia Puolakka, projektipäällikkö, erityisasiantuntija, Rikosseuraamuslaitos

Tuija Muurinen, erityisohjaaja, Vanajan vankila

Toni Sateenranta, kokemusasiantuntija

Lapsiasiavaltuutetun toimisto

Tuomas Kurttila, lapsiasiavaltuutettu

Merike Helander, lakimies

Anssi Pirttijärvi, ylitarkastaja

Oikeusministeriö

Arto Kujala, ylijohaja

Aarne Kinnunen, apulaisosastopäällikkö

Yleistä

Lapsiasiavaltuutetun toimisto on järjestänyt vuonna 2016 tilaisuuden, jossa kuultiin vankien lapsia. Toimiston henkilökuntaa kävi tammikuussa 2017 vierailulla Helsingin vankilassa. Nämä tilaisuudet toivat esille erilaisia parannustarpeita vankiloiden käytäntöihin, joista on tässä pyöreän pöydän keskustelussa tarkoitus keskustella eri toimijoiden kesken.

Huomiot

Vankilarangaistuksessa tulisi noudattaa normaalisuusperiaatetta. Rangaistuksena on ainoastaan vapaudenmenetyks, ei muiden oikeuksien kaventaminen. Lähtökohtaisesti lapsella on oikeus tavata vankilassa olevaa vanhempaa ja vangilla oikeus tavata lasta. Lainsäädännössä on lapsen edun huomioon ottamisen vaatimus. Lapsen oikeuksien sopimus on mainittu lain perusteluissa. Esimerkiksi perhe- tai lapsitapaamisia ei saa peruuttaa vangin rankaisemiseksi, vaan ainoastaan laissa määritellyin perustein: että tapaamiset eivät saa vaarantaa vankilan järjestystä ja haitata toimintaa. Tapaamiset eivät saa olla lapsen edun vastaisia. Keskustelussa tuli ilmi, että lapsiasiat ovat vankiloissa vielä uudehko asia ja esimerkiksi lapsen edun määrittämiseen ei aina ole osaamista eikä tässä tilanteessa sosiaalitoimeltakaan aina ole apua saatavissa.

Euroopan neuvosto on antanut suosituksen vankien lasten kohtelusta. Suosituksessa todetaan esimerkiksi, että vankilaan sijoituksessa huomioidaan yhteydet lähiomaisiin, perhesuhteista kerätään tietoa, mahdollistetaan yhteydenpito lapsiin ja että jokaisessa yksikössä olisi lapsi- ja perhetyön yhdyshenkilö.

Rikosseuraamuslaitoksen (RISE) lapsi- ja perhetyön linjaukset ovat vuodelta 2013 ja niitä ollaan päivittämässä. Viime vuosina on tehty useita edistysaskelia. Esimerkiksi perheleirien puitesopimus KRITS:n (Kriminaalihuollon tukisäätiö) kanssa on tehty, Lapset puheeksi –menetelmää vahvistettu, Ensi- ja turvakotien liitolla on ollut Vanhempi vankilan portilla -hanke, hyviä käytäntöjä on kerätty.

Puheenvuoroissa tuotiin esille sitä, että vaikka lainsäädäntö ja kansalliset linjaukset ovat olemassa, useassa asiassa vankiloissa on vielä erilaisia käytäntöjä, jotka eivät aina ole kansallisten linjauksien mukaisia. Esimerkiksi tapaamisoikeuteen liittyvien päätösten perusteluissa on eroja. Joissain vankiloissa käytetään tapaamisoikeuden rajoittamista rangaistuksena. Toisaalta tuotiin esille myös sitä, että näin ei olisi ja että mahdollisesti kyse voi olla myös huonosta viestinnästä. Vangit eivät välttämättä uskalla valittaa päätöksistä seuraamusten pelossa. Eroavaisuuksia on myös vankiloiden lapsi- ja perheasioiden resurssoinnissa.

Yhtenäisempien käytäntöjen saamisen 26 vankilaan pitäisi olla mahdollista, kun määrää verrataan esimerkiksi noin 2500 Suomen peruskouluun. Joiltain osin eroavaisuuksiin vaikuttavat myös välimatkat ja vankiloiden sijainti. Toisaalta jotkut käytännöt ovat perustellusti erilaisia johtuen esimerkiksi siitä, onko kyseessä avovankila vai suljettu vankila. Hyviä käytäntöjä on useassa vankilassa.

Vieraileville lapsille tulisi kantaa lapsen ikä- ja kehitystason mukaisesti tietoa vankilasta sekä vankilaolosuhteista. Mikäli tapaamista rajoittavat lapsen koulunkäyntiajat, tulisi tilanteessa miettiä muita mahdollisuuksia, kuten poistumislupaa lomalle. Suunniteltaessa tapaamistiloja tulisi tiloista tehdä lapsiystävälliset: rauhalliset, kodinomaiset, viihtyisät. Keskustelussa tuotiin esille, että ns. pleksilasit voivat pelottaa lasta. Sijaishuollossa olevien lasten sijaisperhe ei aina pidä biologisen vanhemman tapaamista tärkeänä. Myös muita yhteydenpitotapoja kuin tapaamisia tulisi lisätä mahdollisuuksien mukaan. Huomiota on kiinnitetty esimerkiksi siihen, että vankilasta soittamisen kustannukset ovat vangeille liian kalliita. Lapsi- ja perheasioita ei tarpeeksi huomioida vangin vankeusajan suunnitelmassa.

Keskustelussa tuotiin esille se, että vankien lapsista ei ole juurikaan tutkimusta. Tähän on haettu rahoitusta, mutta sitä ei ole saatu. Ei ole tietoa, paljon vangeilla on Suomessa lapsia. Oikeusministeriön otetta ja panosta vankien tilanteen parantamiseksi kiiteltiin. Usea puhuja toi esille, että oikeusministeriön hallinnonalan ulkopuolella olisi tässä asiassa kehittämisen varaa. Keskustelussa todettiin, että enemmän tietoa ja tutkimusta asiasta tarvitaan erityisesti lapsen näkökulmasta.

Vankeusaika on myös mahdollisuus parantaa omaa tilannetta. Yhteydenpito lapseen voi olla vangille tärkeä motivaattori saada elämänsä kuntoon. Päihdehuoltoa ja kuntoutusta tulisikin vankiloissa parantaa.

Johtopäätökset

Kansalliset ja kansainväliset linjaukset ovat kehittyneet. Haaste on niiden jalkauttaminen vankiloihin. Tähän vastauksena nähtiin työntekijöiden koulutus lapsen edun arvioinnista, lapsiystävällisyydestä ja lapsi- ja perhetyön linjauksista. Päätökset tulisi perustella yhdenmukaisesti, yhteydenpitoa ei saa rajata rangaistuksenomaisesti eikä saisi viestintäongelmien takia syntyä sellaista kuvaa, että näin olisi tehty. Vankiloilla olisi hyvä olla enemmän resursseja lapsi- ja perheasioihin. Tässä voi hyödyntää myös järjestöjen osaamista.

Lapsi- ja perheasioiden tulisi olla tärkeä osa vankeusajan suunnitelmaa. Erityisesti tukea tarvitsevat ne vangit, joilla on ollut ongelmia vanhemmuuden kanssa ja jotka usein eivät apua osaa pyytää. Vankilan tulisi pyrkiä motivoimaan vankia hyvään vanhemmuuteen. Vankien ja lasten ääntä olisi kuultava ja otettava huomioon. Rikosseuraamuslaitoksen keskushallinnon puolelta todettiin, että lapsi- ja perheasiat voisi ottaa osaksi vankiloiden tulossuunnittelua.